

Vanhasuomalaisuutta uusintamassa. Kokoomuksen ja SDP:n ryhmäpuheenvuorot EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikasta 1995–2000

RITA DAHL

ABSTRACT
Reproducing the Old
Finn Mentality

Parliamentary documents have not generated a lot of interest among political scientists. Little attention has been paid to foreign and security policy rhetoric in particular. This article, which is based on my thesis in political science and covers the years of Finnish EU membership, 1995–2000, suggests that a general rhetorical figure can be seen in the parliamentary documents of the National Coalition and the Social Democrats. I have examined these parliamentary documents for possible traces of, or clear differences with, an Old Finn mentality that dates from the nineteenth century. With the help of tools provided by Perelman's new rhetoric I suggest that the most important justification that appears is "justification by totality". Member countries must place their expertise in the service of the totality. In Finland's case this expertise is connected with peacekeeping. Old Finnish traits can be found in both parties' discourse although some contrary features are present too. At the mythical level, the National Coalition talks about "the economization of security" whereas Social Democrats refer to "the moralization of security".

Johdanto

EU-kysymyksissä politologit ovat kiinnittäneet huomiota esimerkiksi yksittäisten puolueiden suhtautumiseen erilaisiin EU:hun liittyviin asiakysymyksiin (esim. Borg 1997) tai analysoineet kansallisen identiteettipolitiikan suuntaa EU:n kannattajien ja vastustajien kannanottojen avulla (Harle ja Moisio 2000). Moisio esittää ajatuksen Suomen EU-jäsenyydestä länteen suuntautuneen kansallisen identiteettipolitiikan huipentumana, erottautumisena idän vaikutusvalasta, johon kansallinen identiteettiprojekti on tähdännyt jo 1700-luvulta lähtien. Länteen

identifioitumisen perinne on läsnä Harlen ja Moisioin mukaan myös sekä EU:n vastustajien ja kannattajien perusteluissa, vaikka molemmat suhtautuvat eri tavoin "maantieteen rautaiseen lakiin" (Harle ja Moisio 2000, 209).

Huomattavan vähälle huomiolle on politologian piirissä jäänyt valtiopäiväasiakirjoissa käytettyjen retoristen strategioiden tarkasteleminen ja esiintuominen. Tässä tutkimuksessa selvitän SDP:n ja kokoomuksen eduskuntaryhmien tapaa rakentaa eurooppalaista ulko- ja turvallisuuspoliittista todellisuutta ryhmäpuheenvuoroissaan merkittävän ulkopoliittisen murroksen jälkeen, jota Euroopan unioniin liittyminen vuonna 1995 on merkinnyt. Tämän seurauksena itsenäinen kansallinen ulkopoliittinen pää-

1. Kirjoitus perustuu tekijän vuonna 2001 hyväksytyyn pro gradu-tutkielmaan (Dahl 2001).

töksenteko on täytynyt sopeuttaa yhteisen päätöksenteon vaatimuksiin. Tarkasteluajanjaksoksi on valittu Suomen EU-jäsenyyksensä aika, koska tarkoituksena on tarkastella, jatkuuko EU:n asettama kansallisen yhtenäisyyden vaatimus ulko- ja turvallisuuspolitiikassa myös yksittäisten puolueiden tekstuaalisen tuotannon tasolla.

Tutkimusaineistonani ovat molempien puolueiden eduskuntaryhmien EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevät ryhmäpuheenvuorot, joista etsin kokoomuksen ja SDP:n tapaa luoda ulko- ja turvallisuuspoliittisen Euroopan kuvaa 1990-luvun lopulla. Ryhmäpuheenvuorot ulottuvat Suomen EU-jäsenyyden voimaantuloista 1.1.1995 vuoden 2000 maaliskuuhun. Kokoomuksella puheenvuoroja on yhteensä 14 ja SDP:llä 12 kappaletta. Puheenvuoroissa ilmenee laaja temaattinen variaatio: niitä on pidetty niin turvallisuuspoliittisista selonteista, rauhanturvajoukkojen lähettämisestä, puolueen HVK-kannoista, Länsi-Euroopan puolustusyhteisöstä (WEU) kuin ulkopoliittisen päätöksenteon käytännöstä. Ryhmäpuheenvuorot ovat luonteeltaan usein kannanottoja ajankohtaisiin poliittisiin aiheisiin, eivätkä ne ole suoraan verrannollisia vaikkapa puolueohjelmiin, joissa puolueet esittävät karkeat yleistavoitteensa. Ne ovat puolueen ohjelmatekstejä nopeampi tapa tuottaa sosiaalista todellisuutta: ”Suomi” ja ”Eurooppa” luodaan niissä yhä uudelleen kerta kerran jälkeen.

Tutkimukseni on yritys testata sitä, millaisin ehdoin ulko- ja turvallisuuspoliittista retoriikkaa tuotetaan EU-jäsenyyden aikaisessa todellisuudessa. Mahdollista konsensuaalisuutta tai mielipiteiden politisoitumista testataan nostamalla puheissa käytettyjä retorisia keinoja ja myyttisen tason arvolatauksia ja etsimällä niiden yhtymäkohtia 1800-luvulta peräisin oleviin vanhasuomalaisiin teemoihin ja 1900-luvun ulkopoliittiseen vanhasuomalaisuuden konkretisoitumaan, Paasikiven–Kekkonen linjaan ja molempien ajatuksiin kansallisesta eheytymisestä ja sen toteutumisen tavoista. Mielenkiintoisen kontrastiaselman olisi saanut aikaan ottamalla tarkasteluun myös suurimman oppositiopuolueen Suomen Keskustan, mutta käytännön syistä tämä jätettiin tekemättä: keskusta ei ole käyttänyt yhtäkään ryhmäpuheenvuoroa ulko- ja turvallisuuspolitiikasta Suomen EU-jäsenyyden aikana.

Tutkimuskohteenani on parlamentaarinen poliittinen kieli siten kuin se ryhmäpuheenvuoroissa ilmenee. Metodikka on laadullista tekstianalyysiä; perelmanilaisen uuden retoriikan avulla selvitän puheenvuoroissa ilmeneviä puhuja- ja yleisörakenteita ja yleisiä argumentaatiostrategioita. Retoriikan tutkimus politisoivana analyysitapana auttaa pureutumaan puhujan ja yleisön välisiin toimijasuhteisiin, argumentaation pohjana toimiviin esisopimuksiin ja niitä vahvistaviin perusteluihin (Perelman 1996, 16, 28, 57). Toisaalta retorinen kieli toimii depolitoivasti pyrkimyksessään kätkeä oma retorisuutensa, vaikuttamaan ja yleisön viettelyyn tähtäävän luonteensa. Analyysin lopuksi pohdin tätä luonnollistettua puhetta myytin tasolla.

Kokoomuksen ja SDP:n ryhmäpuheenvuorot ovat esimerkki poliittisesta puhunnasta nyky-Suomessa. Erityisenä vertailukohtana nykypuhunnan luonteen selvittämiseksi nostetaan esiin 1800-luvulta, Snellmanin ja Yrjö-Koskisen ajatuksista peräisin oleva vanhasuomalaisuus, joka 1900-luvulla on muuntunut Kekkonen ja Paasikiven käytännön realismiksi. Vanhasuomalaisuuden voi ymmärtää eräänlaisena mentaliteettinä, mikä tarkoittaa laajemmin kansan yhtenäistämiseen eri keinoin pyrkivää ajattelutapaa, joka on eri aikakausina saanut erilaisia ilmenemismuotoja. Vanhasuomalaisia piirteitä tuntuu löytyvän sekä kokoomuksen että SDP:n puhunnasta uudenlaisen turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden merkitystä korostavan ajattelun kautta. Tämän kokonaisuuden sisään upotetaan uudenlainen, aktiivinen ”kansan tahto”. Toisaalta ristiriitaisesti nimenomaan kokoomus tuntuu irtisanoutuvan vanhasuomalaisesta perinnöstä korostamalla ”turvallisuuden ekonomisoitumista”.

Vanhasuomalaisuuden ilmenemismuodot 1800-luvulta 1900-luvulle

(Vanha)suomalaisen puolueen ja ideologian ajattelun perusta löytyy jo 1800-luvulla vaikuttaneelta suomalaiselta puolueelta (fennomaanit), joka korosti Suomen kansan tahdon merkitystä kehityksen edistäjänä. Vanhasuomalaisuuden teemat ja poliittisen realismin perusta on peräisin J. V. Snellmanin ajatuksista, snellmanilais–hegeliläisestä valtiokeskeisestä ajatte-

lusta, joka korostaa yksittäisen valtiotoimijan intressejä. Puolueen johtohahmon, Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen, ajattelussa yhdistyi kristillinen ajattelu, näkemys Jumalasta pienen kansan tulevaisuudesta huolehtijana ja järkipäisen valtioajattelun kannattaminen, mikä merkitsi hyvien suhteiden ylläpitämistä Venäjän keisariin päin. Vanhasuomalaisen käytännöllinen päämäärä oli lähentää toisiinsa yläluokka ja kansan enemmistö suomen kielen avulla: kansan eheyden uskottiin olevan saavutettavissa kansallisen ja kielellisen yhtenäiskulttuurin ja koulusivistyksen avulla (Alapuro 1988, 97). Kansa edusti fennomaaneille idealisoitua kokonaisuutta: se oli subjekti, mutta ennen kaikkea nöyrä ja alistunut (Alapuro 1997, 142).

Tutkimuksen taustalla huomioidaan tämä laajempi aatehistoriallinen ”kansallisen heräämisen” perintö, jota erityisesti (vanha)suomalaisen puolueen *kansan tahdon korostaminen* kansallisen järjestäytymisen muodossa edusti. Sosiaalishistoriallisesti 1800-luvun yhteiskunnallisessa murroksessa oli kyse ennen kaikkea ”säätty-yhteiskunnan hajoamisesta”, joka kytkeytyi aatteellisella tasolla pohjoismaisen yhteiskunnan vapaan talonpojan toimeliaisuutta korostamisen periaatteeseen (Liikanen 1995, 41, 49). Fennomania vaikutti itsenäisen talonpojan ihanteen syntymiseen, mutta oli myös uusia nousevia urbaaneja ja teollisia ryhmiä vastustavien älymystön edustajien suosiossa. Se merkitsi kulttuurista vastausta modernisaation haasteeseen: levittämällä suomen kielen laajoille kansanosille esitettiin saavutettavan kansallinen yhtenäisyys ja samalla suojeltiin traditionaalista agraarista ja sosiaalista järjestystä (Alapuro 1988, 99–100). Modernisaation taustalle jäi vaikuttamaan ajatus omalla työllään toimeentulevasta talonpojasta, jolla on velvollisuus työhön (Alapuro 1999, 103).

Suomalaisuuden puolestapuhujana poliittisessa elämässä esiintyi vuonna 1882 suomalaisesta puolueesta syntynyt vanhasuomalainen puolue, joka painotti kansallista eheytyä yhteiskunnallisten uudistusten avulla. Tällöin puolueen johtohahmosta Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen tuli senaattori ja kansan tahdon nimissä syntyneet kuppikunnat ja mielenosoitukset tuomittiin yksimielisesti suomalaisen puolueen johtohenkilöiden keskuudessa (Liikanen 1995, 328). Seura- ja kokoustoiminta merkitsi vanha-

suomalaisille mahdollisuutta saada kansa mukaan sosiaaliseen ja poliittiseen toimintaan. Vanhojen fennomaanien ansiosta raja kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä lieveni hälveni. Fennomaanipuolueen johtohahmojen Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen ja Agathon Meurmanin kansakäsitykset erosivat toisistaan radikaalisti. Yrjö-Koskinen vetosi ”suomalaisuuteen”, joka kattoi sekä ”korkeamman sivistyksen” että ”kansan tahdon” periaatteet ja mahdollisti äänenkalastelun oikealta ja vasemmalta. Hän tavoitteli suomalaiselle puolueelle monopoliasemaa ”suomalaisuuden” edustajana, jonka varjoon jäivät muut edistysseurat (raittiusliike, työväenliike ja nuorisoliike). Kansanvalistus-seura edusti hänelle sivistyneistön ja rahvaan yhdistämisen symbolia. Erityisesti vanhemman polven fennomaanit tukivat puolestaan Meurmania, jolle uskonto ja moraali merkitsivät mahdollisuutta rajata kansan tahtoa. Hän irtaantui 1870-luvulla ”kansan tahdon” käsitteestä ja alkoi painottaa siveellisyyden ja uskonnon yhdistävää moralismia (Liikanen 1995, 321–327). Fennomaanien uushumanistinen kansakäsitys korosti sivistyksen avulla saavutettavaa kansan solidaarisuutta ja uskollisuutta hallitsijalle, joka oli täysin vastakkainen kaupunkilaisporvariston yksilöllisyyttä ja hallitsijan erillisyyttä korostavalle liberalistiselle kansakäsitykselle. Kirkko oli tärkeä hallitsijauskollisuuteen kasvattaja, jota koululaitos osaltaan tuki (Klinge 1975, 20–21, 33, 34–35).

Kansalaissodassa kärjistyivät luokkaristiriidat työväenliikkeen ja porvariston, sivistyneistön ja kansan välillä aiheuttaen 1800-luvulta asti ylläpidetyn yhtenäisen kansaihanteen hajoamisen (Alapuro 1999, 99–101). Vaikka kansa yhteiskuntaluokkien tasolla hajosi, kokonaisuutena se säilyi reaalioliittisen Venäjän uhan takia. Maantieteelliset tosiasiat ovat toimineet suomalaisen ulkopoliittisen realismin ohjenuorana erityisesti Paasikiven ja Kekkonen 1900-luvulla luomassa ulkopoliittisen realismin traditiossa.

Paasikiven ja Kekkonen ulkopoliittinen realismi, joka Harlen ja Moision (2000) mukaan on puolestaan nojannut ennen kaikkea ”maantieteen rautaisen lain” ajatuksen keskeisyyteen, on merkinnyt tietoisuutta maantieteen jonkinasteisesta pysyvyydestä ja Suomen pienestä koosta, joka on tehnyt tarpeelliseksi seurata

suurempien ja merkittävämpien maailmanpoliittisten toimijoiden valtapoliittisia siirtoja. Se on edustanut vanhasuomalaisuuden sovellutusta ulkopoliittisessa käytännössä 1900-luvulla. Maantieteen pysyvyyden korostus on seurannut Suomen geopoliittisesta sijainnista Venäjän vieressä ja merkinnyt rauhanomaisten suhteiden ylläpitoa entiseen Neuvostoliittoon. 1900-lukuisen käytännöllisen realismin ohjenuorana on ollut, että pienen valtion on syytä olla varuillaan suuren rajanaapurin kupeessa, sillä tämä on aina potentiaalinen uhka. Käytännöllisen ulkopoliittisen realismin ajatukseen on sisällynyt myös potentiaalinen ajatus muista maailmanpolitiikan toimijoista mahdollisina uhkatekijöinä. Risto Karinen kutsuu Suomen puolueettomuuteen nojaavaa ulkopoliittista linjaa vanhasuomalaiseksi ajatteluksi, joka on nojannut tietynlaiseen todellisuuskuvaan, jonka perustana on poliittinen realismi.

Paasikiven ulkopoliittinen linja merkitsi ennen kaikkea historiallisten ja maantieteellisten tosiasioiden tunnustamista (Karinen 1998, 67). Suomi noudatti paasikiviläisen ideaalin mukaan ”hyvän naapurisuuden ja luottamuksen politiikkaa”, joka pyrki ottamaan huomioon sekä Venäjän että Suomen edun (Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1956–1958, 11). Kekkoselle kansallisen yhtenäistämisen idea merkitsi varhaisessa poliittisessa kehitysvaiheessa 1920-luvulla ennen kaikkea aitosuomalaisten ajatusten ihannointia: kielen merkitys kansan sivistämiskehityksessä oli hänen mielestään keskeinen. Kieli merkitsi hänelle tärkeää välittäjää kansan henkisenä kehittäjänä, ja se tarvitsi tuekseen aktiivista sivistystyötä ja toisaalta myös käytännön työtä, konkreettista käsillä tekemistä. Kekkonen omaksui ajattelunsa vanha/aitosuomalaisuuden kielen ja sivistyksen merkitystä korostavat ajatukset jo varhaisessa vaiheessa poliittisen ajattelunsa kehitystä. Kansan tahdon merkitys korostui tärkeytenä identifioitua joko ruotsalaisiin tai suomalaisiin, kansallisuusjakkoon, josta muodostui Kekkonen ajattelussa keskeinen jakolinja. Taustalla vaikuttivat Yrjö Ruudun ajatukset Suomen jakautumisesta kahteen eri tavalla sivistystehtäviin suuntautuvaan kansalliseen intressipiiriin. Kekkonen ero 1800-luvun vanhasuomalaisten fennomaanien sivistyskorostukseen piili siinä, että Kekkonen mielestä suomalaisuuden puolesta tehtävä työ ei

kuitenkaan ollut ensisijaisesti menneisyyttä vaan tulevaisuutta kohti tähtäävää kansallisen kulttuuriperinteen elvytys- ja eheytystyötä (Uino 1985, 95–98, 160).

Käytännön ulkopoliitiikassa puolueettomuuspolitiikasta muodostui Kekkoselle ensisijainen arvo ja YYA-sopimuksesta kehkeytyi sen käytännön ilmentymä. Puolueettomuus merkitsi hänelle itä-länsi-sitoutumisen välttämistä harjoitetussa kansallisessa ulkopoliitiikassa ja oli ennen kaikkea mahdollisimman käytännöllinen ratkaisu sotilasliittojen välisessä tasapainossa toimiville pienille valtioille (Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1963, 126; Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1965, 32).

EU-jäsenyys ei ole ollut näkymättä poliittisten päättäjien puhunnassa, joka toisaalta on kiinni vanhasuomalaisessa tematiikassa mutta osaltaan myös irtaantunut siitä. Karisen mielestä suomalaisten ulkopoliittisten vaikuttajien nykypuhunta merkitsee selvää murtumaa vanhasuomalaiseen poliittista realismia korostavaan ajatteluun. Hän on tutkimuksessaan analysoinut suomalaisten mielipidevaikuttajien ja poliittisten päättäjien puheenvuoroja vuosilta 1995–1998. Karinen nostaa esiin kolme keskeistä vanhasuomalaiseen ajatteluun vaikuttanutta teemaa, joista kahden hän näkee olevan läsnä nykypuhunnassa. Ensimmäinen *toimintavapauden rajoittamisen* teema ilmenee haluna etäännyä Venäjästä ja geopoliittisten realiteettien kahleista. Vakausdiskurssiksi hän kutsuu tätä puhunnan muotoa sen vuoksi, että sitä hallitsee ajatus vakauden ylläpitämisestä EU:n viitekehityksessä. Toinen teemoista, *mukautuva käyttäytyminen*, löytyy nykypuhunnasta EU-identiteetin korostamisena. EU-jäsenyyden myötä saatavasta vaikutusvallasta tulee keskeisempi Suomen asemaa määrittävä tekijä kuin itäisen suurvallan naapuruudesta. Kolmas teema, *normatiivisten kysymysten hävittäminen*, on eniten kyseenalaistettu. Suomi ei voi jatkaa EU:ssa hiljaisen politiikan linjaa, sillä EU turvallisuusyhteisönä pakottaa normatiivislaatuisten kysymysten tarkasteluun (Karinen 1998, 74–75). Vanhasuomalainen fraseologia elää ulkopoliittisten päättäjien puhunnassa, mutta kuinka on ryhmäpuheenvuorojen laita, onko myös niistä löydettävissä vanhasuomalaisia piirteitä ja missä muodossa?

Perelmanilainen uusi retoriikka ryhmäpuheenvuorojen argumentaatorakenteiden avaajana

Tutkimukseni pohjaksi olen omaksunut Kari Palosen Aristoteleen pohjalta esittämän yksinkertaisen ydinkaavan retoriikan pelin keskeisistä osapuolista: Kuka (retori, eetos) vetoaa keeneen (yleisö, paatos) ja millä tavalla (argumentti, logos) (Palonen 1997, 25). Tämä aristotelinen kaava on siirtynyt myös ns. uuden retoriikan tutkimukseen. Retoriikka tarkastelee kieltä ennen kaikkea *vaikuttavuuteen tähtäävänä*. Kielenkäyttö ei tapahdu koskaan kommunikatiivisessa tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Puhujan eli retorin on voitettava yleisö puolelleen ja tämä tapahtuu tarpeen tullen perusteluita muuttamalla. Tämä edustaa retoriikan tutkimuksen politisoivaa aspektia. Kielen vaikuttavuus on mahdollista saavuttaa myös depolitisoidun, näennäisesti kaikille ihmisille osoitetun puheen avulla. Tällöin puhuja naamioi itsensä ja todelliset intentionsa kielellisen valekaavun taakse. Retorisen ja myyttisen kielen funktiot voivat olla siis yhteneväiset: molempien tarkoituksena saattaa olla poliittisuuden ja ristiriitojen peittäminen ja tällä tavalla puhunnan luonnolliseksi tekeminen.

Oikeusfilosofi Chaïm Perelman tunnetaan 1950-luvulta peräisin olevan uuden retoriikan kehittäjänä. Uusi retoriikka on kehitetty erityiseksi vastineeksi filosofisen logiikan tiukalle epistemologialle, jossa uskotaan vankasti vain syllogismien, muodollisesti pätevien päätelmien oikeellisuuteen. Retorinen kielenkäyttö on hänen mielestään dialektista päättelyä, joka edellyttää kahden osapuolen olemassaoloa. (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971, 103.) Koska perelmanilainen uusi retoriikka ei riittävästi huomioi puhujan tapaa rakentaa puhujapositioita tekstissä, otan avukseni Kenneth Burken identifikaation eli samaistamisen käsitteen. Se tekee mahdolliseksi tarkastella puhujan tapoja rakentaa me/muut-vastakkainasetteluja tekstissä eli luoda me-positioita, jotka sisältävät sekä puhujan että yleisön. Käytännössä samaistaminen toimii puhujan ja yleisön intressit yhdistävästi (Palonen ja Summa 1996, 52). Puhujapositioiden lisäksi tarkastelen puhunnan kohdeyleisöjä ja molempien välille mahdollisesti rakentuvia jännitteitä tai linkityksiä.

Uudessa retoriikassa jaetaan yleisöjen tyypit kaikista ihmisistä koostuvaan *universaaliyleisöön* ja tietyn alan asiantuntijoista koostuviin *erityisyleisöihin*. Erityisyleisö voi olla mikä tahansa ajallisesti ja tilallisesti rajattu kuulijoiden joukko tai jonkin periaatteen nojalla rajautuva abstrakti kuulijajoukko. Jälkimmäisessä tapauksessa yksi mahdollinen erityisyleisö voisi olla vaikka juristien joukko: heillä on oikeustieteen alan terminologia hallussaan. Universaaliyleisö edustaa keskeistä ja samalla yhtä kritisoiduinta osaa Perelmanin teoriassa. Sitä on pidetty yhtä abstraktina käsitteenä eettisten standardien perustaksi kuin Kantin kategorista imperatiivia (Summa 1989, 104).

Omassa analyysissäni universaaliyleisön käsitteen tilalle tarjotaan kuvitteellisen yleisön käsitettä, joka merkitsee yhteiset toimintasäännöt sisäistänyttä toimijoiden kollektiivia. Nämä toimintasäännöt tarkoittavat yhteisesti (sanatomasti) hyväksytyjä toiminnan ja muihin toimijoihin asennoitumisen tapoja. Kuvitteellinen yleisö muodostuu usein joukosta mielikuvia (esimerkiksi suomalaisista kansalaisina) vailla reaalisia perusteita todellisuudessa. Analogisesti Hobsbawm ja Ranger puhuvat “keksityistä traditioista”, jotka heidän mukaansa ovat yleistyneet Ranskan vallankumouksen jälkeen ja koostuvat joukosta käyttäytymistä ohjaavia arvoja ja normeja sisältäviä sääntöjä. Ne ovat perustuneet jatkuvuuteen menneisyyden kanssa ja teollisen vallankumouksen aikoihin niiden tehtävänä oli joko luoda sosiaalista koheesiota, oikeuttaa instituutioiden auktoriteettia tai toimia sosialisointien ohjenuorana. Keksityt traditiot ovat tarpeen erityisesti muutoksen aikoina ja kansallisvaltioiden synnyn aikoihin ne ovat tarvinneet tuekseen kansallislaulun ja -lipun kaltaisia uusia symboleita (Hobsbawm ja Ranger 1983, 1–9). Kuvitteellisen yleisön voi ajatella muodostavan eräänlaisen koheesiota vahvistavan keksityn tradition sitä kannattavien toimijoiden keskuudessa. Kuvitteellisen yleisön käsite on uusi innovaatio (poliittisen) tekstin tutkimuksen kenttään ja Perelmanin universaaliyleisöä erottelukykyisempi. Se mahdollistaa universaaliyleisöä tarkemman erilaisten yleisöjen esiintuomisen analyysissä.

Perelmanin mukaan puhujan ja yleisön väliset esisopimukset muodostavat merkittävän osan argumentaation lähtötilannetta. Esisopi-

mukset ovat yleensä julkilausumattomia ja ja kaantuvat joko reaalisuuden (todellisuuden) perusteita koskeviin ja arvostamisen perusteita koskeviin. Reaalisuutta koskevat argumentit vetoavat usein universaaliyleisöön ja koskevat faktoja ja asioiden normaaliksi arvottamisen perusteita. Arvostamisen perusteita koskevat esisopimukset puolestaan liittyvät arvojen keskinäisen arvottamiseen ja vetoavat erityisyleisöihin (Perelman ja Olbrechts–Tyteca 1971, 67–74). Arvostamisen perusteita koskevat kriteerit ovat joko kvantitatiivisia, määrään vetoavia tai kvalitatiivisia, jolloin asian ainutlaatuisuus on vetoamisen perusteena (Perelman ja Olbrechts–Tyteca 1971, 85, 89). Esimerkki kvantitatiivisesta perustelusta on demokratia, jota suurin osa länsimaiden kansalaisista kannattaa parhaana mahdollisena hallintojärjestelmänä. Ainutlaatuisuuteen vetoava argumentointi on Summan mukaan ominaisempaa muutokseen tähtäävälle puheelle. Hyökkääjän asemassa oleva puhuja turvautuu herkemmin ainutlaatuisuuteen perustuvaan argumentaatioon (Summa 1989, 105–106). Tällaiset lokukset voivat perustua myös järjestykseen, olemassaoloon tai olemukseen (Perelman ja Olbrechts–Tyteca 1971, 93–95).

Argumentaatioprosessi on perusluonteeltaan joko assosiativista, argumentteja jo aiemmin hyväksytyinä pidettyihin lausumiin liittävää, tai dissosiativista, normaalisti yhteenkytkeytyneitä käsitteitä toisistaan erottavaa. Uuden retoriikan tutkimuksen heikkoutena on ajoittain epämääräinen ero esisopimusten ja perusteluketjun välillä: esisopimukset voivat olla tulkittavissa perusteluiksi ja vice versa. Apua eroteluongelmaan tarjoaa diskurssianalytikko Teun van Dijkin selkeämpi jako lauserakennetta tutkivaan mikrotason analyysiin ja argumentaatioon keskittyvään makrotason analyysiin (van Dijk 1980). Perelmanin erottelua on hyvä täydentää esimerkiksi van Dijkin avulla.

Dissosiativinen argumentointi edustaa samalla todellisuutta uudelleenrakentavaa perustelutapaa. *Assosiativinen argumentti* on perusluonteeltaan kvasiilooginen, todellisuuden rakenteeseen vetoava tai todellisuuden rakennetta määrittävä. Kvasiilooginen argumentaatio pyrkii muuttamaan asioiden väliset suhteet ”materiaaliksi” suureiksi. Se hakee voimansa aiemmin hyväksytyistä, faktoina pidetyistä tosi-

asioista tai arvostelmista. Todellisuuden rakennetta muokkaavat argumentit etenevät joko erityistapausta hyväksi käyttäen tai analogian avulla. Erityistapaus voi olla esimerkki, havainnollistaja tai malli (Perelman 1996, 120).

Retoriikka-analyysi: puolueiden puhujaposition eri muodot

Kokoomuksen ryhmäpuheenvuorot näyttävät eetos- eli puhujanäkökulmasta ennen kaikkea oman puolueen voittokulkuna. Kokoomus puolueena tai porvallisen ideologian edustajana esiintyy puhunnan subjektina silloin kun on kyse Suomen kannalta erityisen merkityksellisestä ratkaisusta kuten EU-jäsenyydestä tai YVA-sopimuksesta luopumisesta. Puolue esittää itsensä myös periaatetasolla Suomen tulevaisuudesta huolehtijana. Kokoomus esittäytyy ryhmäpuheenvuoroissa ennen kaikkea *päätöksentekijänä, käytännöllisen järjen edustajana*. Suomen etu samaistuu kokoomuksen etuun:

Kokoomus oli ensimmäisenä viitoittamassa Suomen uutta ulkopoliittista linjaa. Toukuussa 1990 Kokoomus otti ensimmäisenä puolueena myönteisen kannan maamme EU-jäsenyyteen...Suomen ja entisen Neuvostoliiton suhdetta kokoomuksen eduskuntaryhmä oli ensimmäisenä valmis arvioimaan uudelleen (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro eduskunnan WEU-keskustelussa, 17.1.1995, eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Kimmo Sasi, 1).

Imperatiivinen politiikan puhe on analoginen Murray Edelmanin postuloiman vahvan poliittisen puheen kanssa; se käyttää hyväkseen symboleja ja ihmisten tajuntaan syvälle juurtuneita merkityksiä (Edelman 1964, 2). Imperatiivimuoto perustuu muodon tasolla usein tekijän, subjektin häivyttämiseen, jonka varjolla esitetään kuitenkin normatiivisen kaltaisia kehotuksia. Persoonattomuus kadottaa puolueen toimijana taka-alalle ja tekee näin turvallisemmaksi esittää puolueesta etäännytettyjä kehotuksia. Molempien puolueiden eduskuntaryhmät puhuvat myös *kansallisuuden, suomalaisten suulla*.

Kansallisuus pohjainen subjekti puhunnassa esiintyy erityisesti silloin kun puhunta muuttuu tunteenomaiseksi, affektiiviseksi. Tällöin vedotaan usein kysymyksiin, joihin suomalaiset suhtautuvat ennaltaoletetusti yksimielisesti. Esi-

merkiksi suomalaisten korkea maanpuolustushenki saa aikaan kansallisuustyylistä puhuntaa; isänmaallisuudesta luodaan jokaisen suomalaisen tunnusmerkiksi kohoava ominaisuus. Myös Suomen itsenäisyyden puolustaminen on hyvä esimerkki turvallisuuspoliittisesta peruskysymyksestä, johon suomalaisten suhtautuminen on useimmiten tunteenomaista. Itsenäisyyden puolustaminen otetaan luonnollisen kaltaisena asiana, jonka tärkeydestä kaikkien suomalaisten oletetaan olevan yhtä mieltä. Kansallisuus pohjaisen puhujaposition käyttäminen tuntuu tällöin luonnolliselta, sillä se vetoaa paremmin suureen yleisöön, koko kansaan:

Tänä päivänä suomalaisten puolustustahto on yhtä luja kuin aina ennenkin. Maassamme vallitsee maanpuolustusmyönteinen henki ja vakaa yhteiskunnallinen tilanne (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro hallituksen turvallisuuspoliittista selontekoa koskevassa keskustelussa 6.6.1995, kansanedustaja Pertti Salolainen, 7–8).

Kysyttäessä suomalaiset ovat toistuvasti ilmaisseet vakaumuksensa puolustaa Suomen itsenäisyyttä kaikissa oloissa (SDP:n eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro turvallisuuspoliittisesta selonteosta 6.6.1995, eduskuntaryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Matti Puhakka, 12).

Kansallisuus pohjaisen subjektin käyttäminen häivyttää taustalle puolueen päätöksentekijänä ja vetoaa prototyypin suomalaisen käsitteeseen; myyttiseen maanpuolustushenkeä ja isänmaallisuutta puhkuvaan kansalaiseen, joka raataa itsenäisyyden puolesta kuin maanviljelijä peltonsa tai palkkatyöntekijä toimeentulonsa puolesta. Edistyksellinen päätöksentekijä- ja kansallisuus pohjainen puhujaposition ovat käytössä (alku)vuosien 1995–1996 puheenvuoroissa.

Vuodesta 1997 lähtien kokoomuksella yleistyvät Suomen valtion käyttö erillisenä, itsellisenä toimijapositiona, johon nähden kokoomus ei enää ole ylempi, pikemminkin yksi tämän toimijakokonaisuuden tärkeä, päätöksiä tekevä osa. Suomen arvo itsellisenä toimijana korostuu, eikä ole enää puolueelle alistainen toimija. Samalla kuitenkin Suomi sisältää impliittisenä sisäistoimijana vahvasti päätöksentekoon osallistuvan, sitä jopa ohjaavan kokoomuksen. Myös SDP:llä on käytössään Suomi itsellisenä

toimijapositiona, mutta vähäisemmässä määrin kuin kokoomuksella, ja kyseinen puhujaposition alkaa esiintyä dominoivassa määrin vuoden 1997 puheenvuoroista alkaen.

Tyypillisintä vanhasuomalaista puhujapositionia edustaa kokoomuksen edistyksellisen päättäjän rooli, joka luo kuvaa Suomen turvallisuuspoliittisen kehityksen kannalta keskeistä ratkaisua tekevästä, kauaskatseisesta päättäjistä. Kansa ja Suomi ovat tämän tekijän tekemisen kohteita, puolue puolestaan itseisarvoinen tekijä.

Sen sijaan SDP luo itsestään kuvaa ennen kaikkea humanitaarisen eurooppalaisen arvoyhteisön puolustajana, joka puuttuu paitsi sotilaallisiin konflikteihin myös siviileihin kohdistuviin ihmisoikeusrikkomuksiin. Humanitaarisen Eurooppa-yhteisön tarve on syntynyt luonnollisesti sotilaallisen jakautuneisuuden purkaututtua ja maiden välisten jännitteiden lieentyttyä. Länsi-Euroopan maat ja Suomi niiden joukossa esitetään esimerkillisinä humanitaarisina toimijoina, joiden mallia muiden on syytä seurata. Moraalinen vastuuntuntoisuus erottaa SDP:n vanhasuomalaisesta toimijasta: puolue myös kertoo, mitä aikoo tehdä haltuunsa uskottulla vallalla tai mitä sillä ainakin tulisi tehdä. Talonpoikaisen, raskaasti elantonsa puolesta raatavan yksilön ihanne on korvautunut ajatuksella *moraalisesta maailmayhteisöstä*, joka laajimmillaan käsittää kaikki länsimaisen hyvinvointivaltion perusarvot hyväksyvät maat, mutta ulottuu siitä järjestelmällisesti alaspäin laskeutuen aina yksittäiseen kansalaiseen asti.

Läntiset Euroopan maat, Suomi mukaan luettuna, ovat ihmisoikeuskysymyksissä esiintyneet oikeassa olijan ja jopa opettajan roolissa. Tämä rooli edellyttää kuitenkin oman ihmisoikeuspolitiikan pitämistä kohtuullisen mallikelpoisena (SDP:n ryhmäpuheenvuoro turvallisuuspoliittisesta selonteosta 6.6.1995, kansanedustaja Matti Puhakka, 7, 9).

Sosialidemokratialle muokataan kollektiivisen pelastusideologian roolia turtuneessa länsimaisessa yhteisössä, joka näyttää unohtaneen yhteisen rauhanpuolustustehtävänsä. Rauhankyyhkysen tavoin se tuo ilosanomaa myös paatuneiden hallinnoijien joukkoon. Sosialidemokratia aateperintönä esitetään kaikkien, koko kansakokonaisuuden etua ajattelevana toimijana, joka yhdistää eri kansanryhmät oman kattonsa alle

yhteen sitovalla moraalisuudellaan. Tämä SDP:n käyttämä moraalinen maailmayhteistyöllinen puhujaposition on jyrkässä kontrastissa kokoomuksen käyttämään edistykseen päätöksentekijään. Burkelaisten puhujaposition tarkastelun vastapainoksi on kiinnitettävä huomio myös tekstistä löydettäviin yleisökonstruktioihin: kuinka käytetyt puhujaposition muodot suhteutuvat vastaanottaviin yleisöihin?

Kuvitteellisen yleisön muodot: autokommunikatiivista puhetta?

Perelmanilaiset yleisörakenteet eivät useinkaan tarkoita välttämättä puheen konkreettisia vastaanottajayleisöjä (tässä tapauksessa parlamentaarisia kumppaneita ja lehtereillä mahdollisesti istuvia kansalaisia ja toimittajia) vaan tekstistä löydettävissä olevia implisiittisiä yleisörakennelmia. Perelmanilaista universaaliyleisöä korvaamaan olen kehittänyt kuvitteellisen yleisön käsitteen. Kokoomuksen ja SDP:n EU-jäsenyyden aikaisissa ulko- ja turvallisuuspoliittisissa ryhmäpuheenvuoroissa esiintyvä yhteinen yleisön muoto on eräänlainen kuvitteellinen yleisö, joka jakaa tietyt politiikanteon yhteisiä periaatteita koskevat lausumattomat säännöt keskenään ja ilmentää samalla poliittisen kulttuurin syvempiä piirteitä ja julkilausumattomia toimintaperiaatteita. Tällaisia kuvitellun yleisön tyyppejä kokoomuksen ja SDP:n ulko- ja turvallisuuspoliittisista puheista löytyy kaksi: politiikanteon konventioita kunnioittava poliittisten toimijoiden yhteisö ja toisaalta abstrahoitu Suomi, joka pitää sisällään niin Suomen kansan kuin poliittiset toimijat, mukaan lukien puolueet.

Ryhmäpuheenvuoroissaan molempien puolueiden kuvitteellinen yleisö koostuu laajimmillaan poliittiset toimintaperiaatteet hyväksyvistä toimijoista eli eduskunnan enemmistöstä (kokoomus, SDP) ja vähemmistöstä (keskusta) ja niiden vastapoolina hallituksesta. Eduskunnan enemmistöstä (hallituspuolueet kokoomus ja SDP) luodaan suomalaisen parlamentaarisen kulttuurin ”normaalia”, konventionaaliset politiikanteon toimintaperiaatteet sisäistänyttä, harmoniapoolia, joka on vastakkainen hallituksen välillä epärealistiselle, ylioptimistiselle ”päivänpaistepolitiikalle” (kokoomus) ja toisaalta myös keskustan edustamalle systemaattisen

disharmoniapyrkimyksen politiikalle (kokoomus, SDP). Tärkein (hallituspuolueiden hyväksymä) yhteinen toimintaperiaate ja lausumaton sääntö näyttää olevan yksimielisyyspyrkimys ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla. Ulkopoliitiikan ”riitauttajat” saavat rikkurin leiman:

Politiikan luonteeseen kuuluu, että oppositiolla on taipumus ellei suoraan vastustaa niin ainakin arvostella kutakuinkin kaikkia hallituksen esityksiä. Monin osin tämä on täysin ymmärrettävää ja hyväksyttävää. Kansallisia perusetuja koskevien ulko- ja turvallisuuspoliittisten ratkaisujen osalta asia on kuitenkin toisin. Kansallisesta ulkopoliitikasta ei tulisi tehdä sisäpoliittisten suhdanteiden määrittämää oppositiopolitiikan suosionkalastelun välinettä (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro valtioneuvoston ”Suomen osallistuminen Bosnia-Hertsegovinan rauhansopimuksen sotilaalliseen toimeenpantoon” -selonteon lähetekeskustelussa 18.12.1995, kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Ben Zyskowicz, 3–4).

Kyseessä on harvinaisen merkittävä ja katava parlamentaarinen selvitystyö. Tätä taustaa vasten, arvoisa puhemies, on syytä ihmetellä parlamentaarisen opposition taholta tulleita vaatimusta samojen asioiden selvittämisestä heti uudelleen, mutta nyt eduskunnan ulkopuolisen komitean toimesta. Erityisen omalaatuisiksi mainitut vaatimukset tekee niiden perusteleva parlamentaarisen käsittelyn tarpeella. Parlamentti ei ole siis keskustaoppositiolle kyllin parlamentaarinen foorumi (SDP:n ryhmäpuheenvuoro valmiusjoukkoselonteon palautekeskustelussa 17.6.1996, kansanedustaja Antero Kekkonen, 1).

Politiikan toimintakonventioiden noudattajien ja rikkureiden vastakkainasetteluun perustuvaa yleisörakennelmaa kokoomus ja SDP käyttävät erityisen paljon itsellinen Suomi -toimijaposition kanssa. Käyttö ei ole mielivaltaista vaan perusteltua. Yhteiset toimintaperiaatteet jakava Suomi on ennen kaikkea päätöksentekijöiden kollektiivi, joka allokoii ratkaisujaan kansalle. Myös puheenvuoron pitäjä nostaa korostetusti esiin sen tosiseikan, että kyseessä on hänen oma mielipiteensä. Näin puhuja sijoittaa itsensä yhteiset toimintakonventiot hyväksyvien ”poliittisesti vastuunalaisten” toimijoiden jouk-

koon. Vastuunalaisuus yhteisten politiikan toimintakonventioiden yhteydessä merkitsee useimmiten sitä poliittisessa toimintaympäristössämme arvostettua solidaarisuutta toisia toimijoita kohtaan, että saadaan rakennettua keskitien ratkaisu kaikkien toimijoiden välille.

Suomen valtiota itsellisenä toimijana korostava puhujaposition saa vastineensa yleisörakennelman muodossa eräänlaisena abstrahoituna Suomena, jolle alisteisia ovat niin poliittiset toimijat (puolueet) kuin suomalaiset kansakokonaisuutena. Tätä yleisöposition muotoa kokoomus käyttää tunteenomaisessa yhteydessä, kun sen on tarpeen voittaa koko kansan yksimielisyys puolelleen (rauhanturvaamisen osallistuminen). Tällöin se sisällyttää myös itsensä tähän kokonaisuuteen suostuttelun vakuuttavuutta lisätäkseen. Puhujan ja yleisön esitetään olevan ikään kuin yhtä:

Moni kansalainen kysyy kuitenkin tämän päivän Suomessa, miksi myös suomalaisten tulisi osallistua Bosnian rauhanturvatehtävään, joka tiedetään kalliiksi, vaikeaksi ja vaaralliseksi. Kysymys on ymmärrettävä, emmekä me päättäjät saa ylenkatsoa kansalaisten aitoa huolta ja hämmennystäkin eduskunnan pikavauhtia tekemien uusien Bosnia-päätösten edessä (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro valtioneuvoston "Suomen osallistuminen Bosnia-Hertsegovinan rauhansopimuksen sotilaalliseen toimeenpanoon" -selonteon lähetekeskusteluun 18.12.1995, kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Ben Zyskowitz, 2).

Suomen edun mukaista on edistää rauhaa ja vakautta koko maailmassa. Suomi osallistuu yrityksiin Balkanin kriisin ratkaisemiseksi, tukee Lähi-Idän rauhanpyrkimyksiä ja ymmärtää Välimereen rajoittuvien Etu-kumppanimme huolen oman lähialueensa vakaudesta (SDP:n eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro turvallisuuspoliittisesta selonteosta 6.6.1995, sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Matti Puhakka, 4).

Puhujapositiona käytettävät Suomen valtio itsellisenä toimijana ja kansallisuusperustainen puhujaposition ovat synkroniassa vastaavana kuvitteellisena yleisönä toimivan abstrahoidun Suomen kanssa, joka pitää sisällään puolueet ja kansalaiset. Puhujapositionit ja abstrahoitu Suomi tähtäävät molemmat samaan päämäärään:

puolueen itsensä etäännyttämiseen vastuunkantajan roolista ja vastuun allokoimiseen abstraktimmalle taholle. Päämääriensä yhdensuuntaisuudessa puhujapositionit ja abstrahoitu Suomi yleisörakenteena toteuttavat ajatusta autokommunikatiivisesta sulkeutuneisuudesta, kehämäisestä itsensä ympärille kiertymisestä.

Eetos- ja paatostasolla kokoomuksen ja SDP:n tavoissa rakentaa puhuja- ja yleisöposition on löydettävissä selkeitä yhtäläisyyksiä tavassa rakentaa puhujapositionien ja implisiittisten vastaanottajayleisöjen välistä synkroniaa. Valittava puhujaposition muoto on kiinteässä yhteydessä puhunnan kohteeseen, implisiittisen vastaanottajayleisöön, jonka voi siis ajatella enimmäkseen koostuvan yhteiset politiikkanteon pelisäännöt hyväksyneistä eduskunnan enemmistötoimijoista (kokoomus, SDP) tai puolueet ja kansalaiset sisältävästä abstrahoidusta Suomesta. Yhtenäiseen kansakokonaisuuden vetoavat vahvat puhujaposition muodot (kansallisuusperustainen puhujaposition, Suomi itsellisenä toimijana) luovat perustaa kuvitteelliselle yleisölle, joka oikeastaan on siis yhtäläinen käytettyjen puhujapositionien kanssa. Suomi abstrahoituna puolueet ja kansalaiset sisältävänä kokonaisuutena-yleisörakennelmaa käytetään synkroniassa em. puhujapositionien kanssa, jotka etäännyttävät vastuun poliittisista toimijoista ja allokoivat sen turvallisesti abstraktille maatoimijalle. Kokoomus esittää itsensä päätöksentekijänä, joka puhuu kansalle vakuuttaen tätä toimenpiteidensä oikeutuksesta. SDP puolestaan korostaa moraalista vastuunkantajan rooliaan maailmayhteisössä.

Esisopimukset: perinteinen ja uusi todellisuus

Perelmanin teoriarakennelman heikkoihin linkkeihin kuuluu esisopimusten ja argumentaation välinen erottelu, joka takaa mahdollisuuden tulkita esisopimusten edustavan argumentaatiota tai päin vastoin. Esimerkiksi kokonaisuusosat-tyyliset perustelut voivat toisaalta tulla tulkituiksi kvantitatiivisena lokuksena. Esisopimukset voivat myös edustaa teksteissä piilevää mutta tarpeellista "esiymmärrystä", joka vertautuu myyttiseen kielenkäyttöön. Diskursianalyttisten lähestymistapojen puolelta on löydettävissä apua Perelmanin epäselvyyteen

tässä asiassa. Esimerkiksi Teun van Dijk (1980) kehittäneet diskursiiviset ”yläsääntö” koostuvat makrorakenteista, jotka edelleen jakaantuvat pienempiin merkitysyksikköihin, mikrorakenteisiin. Ne antavat mahdollisuuden selkeämpään erotteluun mikrotason lauserakenteiden ja makrotason argumentaation analyysin välillä.

Seuraavat esisopimukset ovat löydettävissä joko molemmilta tai vain toiselta puolueelta:

1. Olemuksen lokus: perinteinen ja uusi todellisuus (kokoomus, SDP).
2. Arvot: Suomen vastuullistaminen (kokoomus, SDP) ja eurooppalaiseen rauhanturvatyöhön osallistumiseen. Suomen velvollistaminen (kokoomus) suhteessa Baltian maihin: mentaalinen velvoittavuus.
3. Ihmisarvon lokus (SDP): maat jakautuvat ihmisoikeudet tunnustaviin tai ne hylkääviin.

Olemuksellinen argumentaatio luo eron perinteisen ja uuden todellisuuden välille, joiden syntymisen rajaksi esitetään yleisesti kommunistisen todellisuuden romahtamista vuonna 1989 tai Neuvostoliiton hajoamista vuonna 1991. Perinteisen todellisuuden aika oli samalla sotilasliittojen aikakautta: se liittyi tiettyyn historialliseen tilanteeseen ja nojasi vahvasti vanhasuomalaisiin ennakkokäsityksiin maailmasta, sen ennustettavuudesta ja ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden luonteesta. Uuden eurooppalaisen turvallisuuskäsityksen aikana turvallisuus ei ole itsestäänselvästi maailmassa vaikuttava suure, vaan sen toteutumiseen ovat kaikki EU:n jäsenvaltiot omalta osaltaan sitoutuneet. Jos turvallisuus on perinteisen todellisuuskuvan aikana ollut itsestäänselvä ja pysyvä, jokapäiväinen ominaisuus, niin uuden turvallisuuskuvan aikana turvallisuutta ei pidetä pysyvänä suureena, vaan sen *hankkiminen tai vahvistaminen* esitetään päivittäin suoritettavaksi rutiininomaiseksi toimeksi. Turvallisuus on jotain, jonka eteen on tehtävä töitä kaikin mahdollisin voimin, yhteinen päämäärä, joka yhdistää kenties muuten erilaisilla intresseillä varustetut toimijat:

Turvallisuus on kuitenkin hankittava joka päivä uudelleen, eikä sitä saa erehtyä pitämään itsestäänselvytenä (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro hallituksen turvallisuuspoliittista selontekoa koskevassa keskuste-

lussa 6.6.1995, kansanedustaja Pertti Salo-lainen, 1).

Tämän tavoitteen, turvallisuuden vahvistamisen, saavuttamiseksi on tehtävä työtä myös laajentumisprosessin rinnalla (SDP:n ryhmäpuheenvuoro turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevan selonteon lähetekeskustelussa 17.3.1997, kansanedustaja Antero Kekkonen, 2).

Olemukselliseen argumentaatioon turvautuminen on varsin luonnollista turvallisuuspolitiikan osalta, sillä kyseessä on ”politiikanlohko”, jolla erimielisyydet ja säröänet pyritään minimoimaan. Olemuksellisuuden voima piilee siinä, että se häivyttää aiheeseen mahdollisesti liittyvät erot ja nojaa siihen liittyviin samanlaisuuksiin. Muodostuu illuusio yhtenäisestä politiikanlohkosta, joka piilottaa alleen mahdolliset ristiriidat. Vaikka Eurooppaa hahmotetaan ennen kaikkea turvallisuuspoliittisesti yhtenäisenä rintamana toimivana kokonaisuutena, ei tämä kokonaisuus voi toimia eristyksissä muiden maailmanpoliittisesti merkittävien toimijoiden, erityisesti Venäjän, tekemiin ratkaisuihin.

Uuden todellisuuden aikana raja kansalaisyhteiskunnan, valtion ja laajimmillaan kansainvälisen yhteisön välillä horjuu, sillä potentiaalinen uhka saattaa yllättää miltä taholta tahansa. Kansalaisyhteiskunnan toimijoita veloitetaan toimimaan yhteisen vakauden edistämispäämäärän puolesta. Alkuperäisen vanhasuomalaisen diskurssin pyrkimys oli hälventää rajaa kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä toimi ennen kaikkea käytännöllisenä pyrkimyksenä hakea poliittista kannatusta mahdollisimman monelta eri suunnalta. Tämä poliittisen kannatuksen hakupäämäärä on muuntunut EU-todellisuudessa tarpeeksi toimia yhteisen turvallisuuspoliittisen todellisuuden olemuksen säilymisen eteen tilanteessa, jossa ehdottomat rajat kansallisten ja kansainvälisten toimijatasojen, yhteisön, kansakuntien, valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä ovat menettäneet merkityksensä.

Suomen vastuullistaminen lähialueita kohtaan

EU-tason perusteluita leimaa kokoomuksella ja SDP:llä *vastuun korostaminen eli vastuuretoriikka*, joka tähdentää jäsenyyden myötä syntyneitä velvoitteita osallistua yhteistä ulko- ja

turvallisuuspolitiikkaa kehittäviin toimiin Euroopassa. SDP:llä ei esiinny lainkaan kokoomus-tyylistä, baltialaista yhteyttä esiinnostavaa *velvollisuusretoriikkaa*, vaan SDP:n puhunta on astetta lievemässä, Baltian maiden jäsenyyden edistämisyrittämisen muodossa. Uskollisuus lähialueiden yhteisenä toimivaan rintamaan ei mahdollista kokoomuslaisessa velvollisuusretoriikassa poisjättäytymistä, sillä kyse on henkisesti velvoittavuudesta, johon osallistumisesta ei voi päättää operaatiokohtaisesti:

Suomen tulee tukea Baltian maita näiden pyrkimyksissä oman EU-kelpoisuutensa kehittämässä. Samalla erityinen *velvollisuutemme* on pitää huolta siitä, että Baltian maita kohdellaan tasa-arvoisesti muiden jäsenkandidaattien kanssa (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro hallituksen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähetekeskustelussa 17.3.1997, kansanedustaja Ben Zyskowitz, 5).

Ihmisarvon lokus SDP:llä

Ihmisarvon lokus on yksi kvalitatiivisen lokuksen muoto, joka on esillä erityisen vahvana SDP:llä jäsenyyden alkuvaiheen ryhmäpuheenvuorojen perusteluissa. Ihmisoikeudet ovat tulleet kansainvälisen yhteisön hoidettaviksi ja yhteisö-Euroopassa korostetaan niiden yhteismitallisuutta. Mikään jäsenmaa ei voi lipsua yhteisistä ihmisarvon mittareista, jotka sitovat kaikkia jäsenmaita ja niiksi haluavia. Sosialidemokraattinen maailma jakautuu ihmisoikeudet tunnustaviin ja ne kieltäviin maihin ja toimijoihin; ihmisoikeudet tekevät kansainvälisen toimijan joko hyväksyttäväksi tai ei-hyväksyttäväksi sosialidemokraattien silmissä. Ihmisarvosta on tullut vähintään yhtä paljon jäsenmaita velvoittava todellisuuden osa-alue kuin taloudellisista arvoista konsanaan:

Ihmisoikeudet ovat tulleet poliittisiksi ja kansainvälisoikeudellisiksi realiteeteiksi... Ihmisoikeudet ovat nyt yhteismitallisia, niitä joko kunnioitetaan tai omat puutteet tunnustetaan (Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro turvallisuuspoliittisesta selonteosta 6.6.1995, eduskuntaryhmän puheenjohtaja, kansanedustaja Matti Puhakka, 2).

Vanhasuomalainen kansan ”sivistämisen” pyrkimys tulee esiin ihmisarvon ensisijaisuuden korostuksena. SDP pyrkii luomaan, ei pelkäänsä Suomen kansasta, vaan laajimmillaan EU:sta kansojen yhteisönä yhtenäistä moraalista yhteisöä. Vanhasuomalaiset fennomaanit pyrkivät kansan yhtenäistämiseen sivistyksen ja koulutuksen avulla, SDP ehdottaa yhteisten moraalisten periaatteiden hyväksymistä yhtenäisen kansakunnan tai laajimmillaan kansakuntien yhteisön luomiseksi. Moraalisuuden ajatus on löydettävissä sekä esisopimusten taolla ihmisarvon lokuksen korostuksena että moraaliseen maailmayhteisöön perustuvana puhujapositiona.

Ihmisarvon lokus SDP:llä ja baltialaiseen vaikutuspiiriin Suomea kytkevä velvollistaminen kokoomuksella ovat ainoita tyystin omaperäisiä esisopimuksia. Ihmisarvon lokus liittyy SDP:n ”kekkoslaisen” oikeudenmukaisuusretoriikan jatkumoon, vaikka käsitteen sovellusala on toinen. Esisopimukset luovat perustelujen taustalla vaikuttavan yleisen kuvan eurooppalaisen todellisuuden luonteesta, joka puolestaan toimii periaatteellisena lähtökohtana itse perusteluille, sille, miten uudessa todellisuudessa nähdään kokoomuksen ja SDP:n osalta tarpeellisia toimia. Ajallisesti löydettyjen uutta eurooppalaista todellisuutta koskevien esisopimusten käyttö on alkuaan peräisin 1990-luvun vaihteen yhteiskunnallisesta murtumavaiheesta, kommunististen yhteiskuntajärjestelmien romahtamisesta ja siirtymästä kohti läntistä markkinatalousjärjestelmää koko Euroopan tasolla.

Assosiatiiiviset perustelut

Suomi turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden palveluksessa

Assosiatiiivista ja dissosiatiiivista argumentaatiota sekä kvasiloogisia perusteluita käytetään perelmanilaisen odotusarvon mukaisesti. Kvasiloogiset perustelut ovat tärkein ryhmäpuheenvuoroissa käytetty assosiatiiivinen tekniikka. Ne ovat matemaattisenluonteisia, määrällisyyttä ja loogisuutta korostavia perusteluita, jotka rakentavat maailmasta mitattavissa olevan kokonaisuuden. Enemmyyteen tai suureen määrään veitoaminen on yksi tavallisista kvasiloogisen argumentaation muodoista. Niiden avulla puolu-

eiden ryhmäpuheenvuoroissa tuotetaan ulko- ja turvallisuuspoliittinen maailma mitattavankaltaisena kokonaisuutena, eräänlaisena suurimittaisena palapelinä, jonka jokaisella osalla on kokonaisuutta (EU) palveleva paikkansa. Turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden ajatusta ei tule ottaa konkreettisesti kaikkien maiden välttämättömänä yksimielisyytenä yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaan liittyvissä asioissa vaan periaatteellisena velvollisuutena toimia kokonaisuuden etua edistävasti, jonka lopulta nähdään koituvan yksittäisen jäsenen hyväksi. Vanhasuomalaisen yhden kansakokonaisuuden sijasta nyt taistellaan monesta kansallisuudesta koostuvan entiteetin eteen, joka kuitenkin samalla kumuloituu oman kansakunnan hyväksi. Muut perusteluiden tavat osaltaan vahvistavat kvasilooogisen tekniikan yläperusteluna toimivaa näkemystä eurooppalaisesta turvallisuuspoliittisesta todellisuudesta yhtenäisenä kokonaisuutena, jonka eteen jokainen osanen, jäsenmaa, taistelee. Suomi taistelee EU-todellisuudessa uudenlaisen, radikaalilla tavalla maanentiteettiä laajemman kokonaisuuden puolesta.

Me suomalaiset emme voi olla vapaamatkustajia niiden eurooppalaisten valtioiden joukossa, jotka rakentavat Euroopan uutta turvallisuusjärjestelmää aivan kotiovellamme, vaan meidän on annettava tuohon työhön myös oma panoksemme (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro hallituksen rauhanturva- ja humanitaaristen valmiuksien kehittämistä koskevan selonteon lähetekeskustelussa 25.4.1996, kansanedustaja Ilkka Kanerva, 1).

Suomen turvallisuutta ei siis voida erottaa yleiseurooppalaisesta turvallisuudesta. Maanosamme vakaus on Suomelle tärkeä, meidän on annettava oma panoksemme sen hyväksi (Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro HVK-keskustelussa 8.5.1996, sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Erkki Tuomioja, 1).

Suomen pienuuden esitetään muuttuvan suuruudeksi vaikutus- ja toimintamahdollisuuksien lisääntymisen myötä. Jäsenyyden valinta näyttyy valintana Euroopassa vaikuttamisen puolesta; ulkopuolelle jättäytyvät maat jäävät auttamattomasti myös itseään ja Euroopan tulevaisuutta koskettavan päätöksenteon ulkopuolelle. Karisen mukaan vaikutusvallan lisääntymisen

korostunut merkitys poliittisten vaikuttajien puheessa osaltaan muuttaa tai mitätöi vanhasuomalaisen maantieteen pysyvyyttä (Karinen 1998, 74), ja tämä saa osin vahvistusta myös omassa tutkimuksessani. EU-jäsenyys ainakin tuntuu tuottavan sekä kokoomuksella että SDP:llä puhunutta kokonaisvaltaisemmasta uudesta politiikasta, jossa maantieteellisten osasten vahvuus on seurausta kokonaisuudessa toimimisesta. Paasikiven maantieteen pysyvyys tai ”maantieteen rautainen laki” korosti muuttuvien turvallisuuspoliittisten rakennelmien seuraamisen merkitystä Euroopassa, eikä geopolitiikka ”seuraamisen mielessä” ole menettänyt merkitystään ”yhteen hiileen puhaltavassa” turvallisuuspoliittisessa Euroopassakaan. Näkökulma vain on muuttunut kansallisvaltion ja sen etujen näkökulmasta koko maanosan ja sen edun ensisijaisuuden korostukseksi. Vanhasuomalaisen puolueen ”suomalaisuuden” korostus on muuntunut ”eurooppalaisuuden” ja eurooppalaisen turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden ensisijaisuudeksi, jonka eteen yksittäiset jäsenvaltiot ovat velvollisia taistelemaan. EU-jäsenyys tarjoaa paitsi kohtalon ylittämisen mahdollisuuden myös mahdollisuuden muuttaa maantieteen merkitystä päättäviin pöytiin pääsyn kautta. Oman kohtalon ylittämisen mahdollisuus on ollut jo 1800-luvun vanhasuomalaisille tyypillinen teema, johon ei ole tosin liittynyt mahdollisuutta muuttaa maantieteen merkitystä.

Politiikka yhteiskunnallisena sektorina, joka jakautuu osapolitiikkoihin

Kvasiloogisessa argumentaatiossa hahmotetaan politiikkaa yhtenä yhteiskunnallisena sektorina, joka jakaantuu pienempiin osapolitiikkoihin. Nämä osapolitiikat ovat eri tavoilla politisoitavissa: ulkopoliittikka on edustanut vähiten politisoitavissa olevaa politiikanlohkoa. Teksteissä uusinnettu kuva ulkopoliittikasta pyhänä, epäpolitisoituna alueena vahvistaa osaltaan puolueiden luomaa kuvaa ulko- ja turvallisuuspoliittisesta Eurooppa-kokonaisuudesta. Ulkopoliittikan epäpolitisoidulla alueella kuvaa ulko- ja turvallisuuspoliittisesta Eurooppa-kokonaisuudesta ei ole mahdollista kyseenalaistaa tulematta leimatuksi riitapukariksi. Käytetyt kvasilooogiset perustelut ovat siis vahvasti toisiaan vahvistavia. Keskustaa molemmat puolueet pi-

tävät ulkopoliittikan politisoijana, ristiriitoja hakevana toimijana, joka haluaa väen vängällä synnyttää erimielisyyksiä hallituksen ja opposition välille:

Politiikan luonteeseen kuuluu, että oppositiolla on taipumus ellei suoraan vastustaa niin ainakin arvostella kutakuinkin kaikkia hallituksen esityksiä. Monin osin tämä on täysin ymmärrettävää ja hyväksyttävää. Kansallisia perusetuja koskevien ulko- ja turvallisuuspoliittisten ratkaisujen osalta asia on kuitenkin toisin. Kansallisesta ulkopoliittikasta ei tulisi tehdä sisäpoliittisten suhdanteiden määrittämää oppositiopolitiikan suosionkalastelun välinettä (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro valtioneuvoston ”Suomen osallistuminen Bosnia-Hertsegovinan rauhansopimuksen sotilaalliseen täytäntöönpanoon”-selonteon lähetekeskustelussa 18.12.1995, kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ben Zyskowitz, 3–4).

Keskusta onkin mitä ilmeisemmin tehnyt strategisen päätöksen Suomen turvallisuuspolitiikkaa koskevien erimielisyyksien viritämisestä milteipä keinolla millä hyvänsä. Operaatio on saanut jo riidanhaastamisen piirteitä (Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro hallituksen valmiusjoukkoselonteon palautekeskustelussa 17.6.1996, kansanedustaja Antero Kekkonen, 2).

Implisiittisen vastapoolin keskustalle muodostavat luonnollisesti perinteisen politiikanteon periaatteet omaksuneiksi ilmoitetut hallituspuolueet kokoomus ja SDP, jotka pitävät kiinni ”ulkopoliittikan kultaisesta harmoniasäännöstä”. Suomalaisen poliittisen kulttuurin erääksi peruspiirteeksi vahvistuu hallitusrintamaodotus, joka korostaa konsensuaalisuuden ja yksimielisyyden merkitystä jokaisen hallitukseen kuuluvan puolueyhmän kohdalla: konsensuaalisuus on tapa osoittaa lojaalisuutta toisia hallitustoimijoita kohtaan. Kielen retorisuuden tutkija voi leikitellä ajatuksella, millaiseksi molempien puolueiden puhunta muuttuisi, jos ne yhtäkkiä joutuisivat oppositioon. Ehkä suhtautuminen ulkopoliittikan politisointiin muuttuisi suvaitsemmaksi ja konventionaaliisiin sääntöihin suhtauduttaisiin keskustan tavoin joustavammin.

Suomalainen erityisosaaminen kokonaisuuden tueksi

Suomalaisten erityisosaaminen rauhanturvaamisen alalla asettuu luontevasti tukemaan tarvittavia toimia osana laajempaa turvallisuuspoliittista Eurooppa-kokonaisuutta. Suomen on tarjottava omaa ainutlaatuista osaamistaan koko Euroopan käyttöön, eikä jätävä sen kanssa eristyksiin. Kokoomus ja SDP representoivat Suomen rauhanturvaamisen mallimaana, jolla on pitkät perinteet osaamisesta alalla. Suomen perinteitä rauhanturvatyön saralla tukee kvantitatiivisiin suureisiin perustuva argumentaatio, joka määrällisen suuruuden avulla vahvistaa ajatusta rauhanturvaamisen merkittävydestä. Argumentaation pohjavireenä kulkee ajatus siitä, että jos Suomi ei halua katkaista esimerkillistä rooliaan rauhanturvaamisen ykkösmaana, se osallistuu edelleen vanhaan tyyliin rauhanturvaoperaatioihin ja on valmis sopeutumaan tarvittaviin uusiin muutoksiin säilyttääkseen asemansa kehityksen etulinjassa. Kokoomus esittää ainutlaatuisena myös Suomen poikkeuksellisen Venäjän-tuntemuksen, joka erottaa maamme monista muista eurooppalaisista maista. Venäjän-tuntemus esitetään piskuisen Suomen kilpailuvaltina muiden EU-valtioiden joukossa, ja toisaalta se on ollut edellytys kansalliseen ulkopoliittiseen johtoon kohoamiseksi. Kansallisista ulkopoliittikan auktoriteeteista Kekkonen ja Paasikivi esitetään sekä ulkopoliittikan suvereeneina taitajina että Venäjän-tuntijoina, joista tulisi ottaa oppia.

Uskon, että Suomella on sellaista ulkopoliittista osaamista, jonkinlaista ”puolueettomuusperinnettä”, jolla olisi käyttöä myös EU:n jäsenenä ja jota pitäisi korostaa. Meidän antimme Eurooppaan pitäisi olla myös hyvä Venäjän tuntemus (Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoro hallituksen turvallisuuspoliittista selontekoa koskevassa palautekeskustelussa 31.10.1995, kansanedustaja Ikka Kanerva, 6).

Jugoslavian kriisin ennennäkemätön verisyys ja raakuus toimii molemmilla puolueilla tehokkaana esimerkkinä ja analogiana Hitlerin Saksaan. Tarkoituksena on luoda tarve rauhanturvaamiseen osallistumiselle. Kansainvälinen yhteisö säilyy rauhanlähettiläänä ja viimeisenä rauhan takaajana sisäisten vihollisuuksien valtaamas-

sa Euroopassa: Jugoslavian kaltaisen esimerkin ei suvaita toistuvan. Yhteisöstä kasvaa ulkoisen uhkan torjuja omien rajojensa sisäpuolella.

Idealisoitu kansojen kokonaisuus

Jos vanhasuomalaisten puhunnassa keskeinen esisopimus on ollut kansa idealisoituna kokonaisuutena, niin kokoomuksella ja SDP:llä se on muotoutunut eurooppalaisessa yhteisö-todellisuudessa idealisoiduksi kansojen kokonaisuudeksi. Esisopimusten tasolla molempien puoluiden puheenvuoroissa eksplikoidaan uuden turvallisuuspoliittisen todellisuuden epävarmuus. Perusteluissa tätä epävarmuutta tehdään ennustettavammaksi kvasiloogisena yläperusteluna toimivan turvallisuuspoliittinen Eurooppakokonaisuuden avulla, joka tekee todellisuudesta perusteluiden tasolla astetta varmemman. Vanhasuomalaista idealisoitua kansaa edustaa kokoomuksen ja SDP:n EU-jäsenyyden aikaisessa puhunnassa tavallaan tämä ainutlaatuisesta rauhanturvaperinteestä (SDP, Kokoomus) ja Venäjän-tuntemuksestaan (kokoomus) tunnettu Suomi, joka asiantuntemuksensakin vuoksi on velvoitettu toimimaan yhtenä tärkeänä turvallisuuspoliittisen Euroopan osana. Vanhasuomalainen ”kansan tahto” on muuntunut ”kansakuntien tahdon” korostukseksi, jossa suomalaisuus näkyy enää negaationomaisena kehotuksena, joka toteaa, mihin suomalaiset eivät ulkopoliittisen perinteensä sisällä ole valmiit sitoutumaan. Kokoomuksen ja SDP:n perusteluissa luodaan siis myös implisiittisiä toiminnan rajoja Suomelle: tietyistä toimintatavoista (rauhanpakottaminen) ja mahdollisista ratkaisuista sanoudutaan ehdollisesti irti.

EU-todellisuudessa Yrjö Kekkonen aikoinaan artikuloima suomalaisuuden aseman elvyttäminen tehdään nyt kansainvälisessä kontekstissa suomalaisille tyypillisten vahvuuksien (rauhanturvaosaaminen, Venäjän-tuntemus) avulla. Nämä ovat EU-todellisuudessa suomalaisuutta positiivisesti esiintuvia kilpailuvaltteja, joiden hyväksyminen esitetään olevan kaikkien Suomen aseman puolesta taistelevien yhteisessä intressissä. Vanhasuomalaisuuden kekkoslaiset juonteet ovat siis löydettävissä niin kokoomuksen kuin SDP:n EU-jäsenyyden aikaisesta puhunnasta. Nämä uudet osaamisalueet toimivat

”uusfennomaanisina” kansan eheyttämisen välikappaleina sivistyksen ja kansallisen kulttuurin sijasta.

Myyttinen puhe: turvallisuus ekonomisoituna suurena (kokoomus) ja moralisoitu turvallisuus (SDP)

Politiikkapuheen esisopimukset viittaavat usein jopa puheen myyttiselle tasolle. Myyttisen tason puhe on tiedostamatonta ja ikään kuin vain puhuttaa puhujaansa ilman, että tämä tiedostaa tuottavansa implisiittisesti myyttistä puhetta. Tässä puhujaansa puhuttavuudessa piilee juuri myyttinen tehokkuuden ydin: kielenkäyttäjät sijoittavat usein puheeseensa myyttisiä aineksia huomaamattaan. Vasta tulkintooperaation kautta nämä myyttiset ainekset puheesta tehdään näkyviksi ja tietoisien tarkastelun alaisiksi. Myös ulko- ja turvallisuuspoliittista todellisuutta koskeva puhe perustuu paljolti myyttisiin näkemyksiin ja sitä käsittelevissä teksteissä luodaan maailmanrakenteellisia tasoja, joiden tehokkuus piilee juuri siinä, että niissä maailmankuva esitetään luonnollisena. Kokoomuksen EU-jäsenyyden aikaisessa puhunnassa turvallisuudesta rakennetaan ennen muuta ”ekonomisoitua turvallisuutta”, sillä turvallisuuden alaa laajennetaan talouden puolelle: kyse on hyvinvoinnin ja elintason kohoamisen kautta saavutettavasta ”kylläisyyden” tilasta.

Turvallisuuskäsitysten tasolla SDP:llä nousee puheen myyttisellä tasolla korostetusti esiin ”moraalistettu turvallisuus”, jota hahmotetaan yhteisinä toimintaa ohjaavina eettis-moraalisina periaatteina. Kokoomus luo puheenvuoroissaan deduktiivista, ylätasolta peräisin olevaa turvallisuutta, kun SDP puolestaan korostaa turvallisuuden reduktiivisuutta, joka on lähtöisin ruohonjuuritasolta. Deduktiivisen turvallisuuden ajatus kokoomuksella painottaa turvallisuuden olevan ylätasoon rakenteiden, kuten talouden, aikaansaannosta. Kokoomukselle turvallisuudessa ylätasoon rakenteena on kyse ennen kaikkea *horisontaalisesta suureesta*, joka koostuu ylärakenteiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Turvallisuus ei ole turvallisuutta pelkästään sotilaallisessa mielessä, vaan talous ja siitä seuraava hyvinvointi materiaalisessa mielessä ovat tärkeä keino turvallisuuden edistämiseksi. SDP:lle reduktiivinen turvallisuus muo-

dostaa pikemminkin moraalisen suureen, joka läpäisee sekä ylä-että alarakenteet. Turvallisuuden tekemisessä ja hankkimisessa ovat mukana erottamattomasti kaikki kansankerrokset. Kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat nousseet uuteen aktiiviseen asemaan turvallisuuden tuottajina turvallisuuspoliittisten ylärakenteiden rinnalle. SDP:llä nousee vahvemmin esiin *turvallisuus vertikaalisena suureena*, joka lävistää kaikki mahdolliset yhteiskuntakerrokset niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.

Johtopäätökset

Kokoomuksen ja SDP:n EU-jäsenyyden aikaisista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevistä ryhmäpuheenvuoroista piirtyy esiin johdonmukaisesti käytetty retoristen keinojen kaava, joka paljastuu niin tarkasteltaessa puhujaja yleisöpositioiden toimintaa keskenään kuin esisopimusten ja perustelutason vastavuutta. Puhujapositioina esiintyneet kansallisuusperustainen positio ja Suomen valtio itsellisenä toimijana saavat vastineensa kuvitteellisena yleisönä rakennettavassa abstrahoidussa Suomessa, joka pitää sisällään niin puolueet kuin kansalaiset etäännytettyinä toimijoina. Päävastuulliseen asemaan nousee "Suomi", jolle valta ja vastuu delegoituvat poliittisten toimijoiden ja kansalaisten sijasta. Kuvitteellisia yleisöjä ovat puolueet ja kansalaiset sisällään pitävä abstrahoitu Suomi sekä politiikan toimintakonventioiden noudattajat, jotka erottuvat konventioita kyseenalaistavista rikkureista. Kyseessä on eräänlainen autokommunikatiivisuuden tapa: puhujat ja yleisöt menevät yksi yhteen, kyseessä on itselle kohdistettu puhe.

Esisopimuksissa määritellään yhteisöllisen todellisuuden yleinen luonne, joka tehdään perustelutasolla haltuunotettavaksi ja ennustettavammaksi. Yhteisötasolla epävarman ontologian hallitsemata todellisuutta kuvataan erityisesti *vastuullisuuden* arvon kautta, joka toteutuu siis erityisesti moraalisesti velvoittaviin rauhanturvaoperaatioihin osallistumisen kautta. Perustelutasolla yläperusteluna esitetty EU-todellisuus turvallisuuspoliittisena kokonaisuutena, jonka vakaus saavutetaan kollektiivisen tekemisen tuloksena, toimii esisopimuksena esitetyn uuden epävarmuuden ontologian hallitsemata todellisuuden vahvistajana. Esisopimusten osal-

ta kokoomuksen ja SDP:n puhunta on varsin yhtenäistä ja ainoat erot löytyvät kokoomuksen tavasta korostaa Suomen velvollisuutta toimia Baltian maiden EU-jäsenyyttä edistävästi.

Turvallisuuden hankittavuuden korostuksessa tulevat selkeimmin esiin kokoomuksen ja SDP:n puhunnassa implisiittisesti vaikuttava ideologinen perimä, joka on peräisin niinkin kaukaa kuin 1900-luvun alusta, kansalaissodan jälkeiseltä ajalta. Kettusen (1986) mukaan monarkistinen oikeisto kannatti tuolloin lujan hallitusvallan ideaa, tasavaltaisen keskustan (johon kuului myös SDP silloisen maalaisliiton lisäksi) painottaessa "kansanvaltaisen valtioelämän" ajatusta kansan kokonaisuuden edun saavuttamisen edellytyksinä. "Lujan esivallan" paikan lunastaa EU-jäsenyyden aikaisessa turvallisuuspoliittisessa todellisuudessa talous josta muodostuu erityisesti kokoomuksen kannattama väline uuden yhtenäisyyskertomuksen luomiseksi. SDP:n puhunnassa edelleen elävä "kansanvaltainen valtioelämä" toteutuu EU-jäsenyyden aikaisessa todellisuudessa tekstuaalisella tasolla kansalaisyhteiskunnan turvallisuutena. Turvallisuuden moraalistaminen muodostuu kokoomuksen talouskorostusta tärkeämmäksi. Jos 1800-luvulla lojaalistaminen tapahtui yhteisestä kulttuuriperinnöstä koulutuksen avulla tietoiseksi tekemällä, niin EU-jäsenyyden aikana lojaalistaminen ilmenee yrityksenä vakuuttaa tarpeesta taistella uuden abstraktin turvallisuuspoliittisen entiteetin eteen.

Poliittisen puheen retorisen luennan tasolla erilaisten poliittisten tekstien "Suomi" ja "Eurooppa" eivät ole muuttumattomia ja pysyviä vaan ne tuotetaan tekstuaalisesti joka kerta uudestaan: käsityksemme Suomesta ja Euroopasta ovat sosiaalisesti rakentuneita tulkintoja (Harle ja Moisio 2000, 56). Tämä tekee ymmärrettäväksi huomioni vanhasuomalaisen ajattelutavan elämisestä puolueiden tekstituoannossa. Ne poikkeavat esimerkiksi siitä, mitä Aarnio sanoo 1980- ja 1990-lukujen periaateohjelmassa havaittavasta poliittisen pelivaran lisääntymisestä (Aarnio 1998, 256). Poliittinen aspekti tuntuu olevan kadoksissa ryhmäpuheenvuorojen kaltaisista poliittisista teksteistä. Ainakin ulko- ja turvallisuuspolitiikka tuntuu tuottavan huomattavan yhtenäistä retoriikkaa, jossa ei juuri eroja esiinny. 1800-luvun vanhasuomalaisuudelle keskeinen ajatus kansasta kokonaisu-

tena, joka on saatava mahdollisimman yhtenäiseksi, on 1990-luvun kokoomuksen ja SDP:n ryhmäpuheissa muuntunut tarpeeksi käsitellä turvallisuuspoliittista Eurooppaa kokonaisuutena. Epävarmaa maailmaa tehdään varmemmaksi kokonaisuusajatuksen avulla: yhden kansalli-

suuden sijasta kysymys on “kansallisuuksien kokonaisuudesta”, jonka yhtenäisyyttä jokainen maa velvollistetaan omalla rauhanturvapanoksellaan puolustamaan. Puolueet kertovat euro-Suomessa jälleen “yhtenäistämistarinaa”.

LÄHTEET

Tutkimuseriaali

Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän ulko- ja turvallisuuspoliittiset ryhmäpuheenvuorot 1995–2000.

Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ulko- ja turvallisuuspoliittiset ryhmäpuheenvuorot 1995–2000.

Kirjallisuus

Aarnio, Eeva. 1998. *Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Alapuro, Risto. 1988. *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.

Alapuro, Risto. 1997. *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.

Alapuro, Risto. 1999. Kertomus suomalaisista idän ja lännen välissä. Teoksessa markku Löytönen ja Laura Kolbe (toim.), *Suomi - maa, kansa, kulttuurit*. SKS:n toimituksia 753. Helsinki: Gummerus.

Borg, Sami (toim.). 1997. *Näkökulmia suomalaiseen puolueitoimintaan*. Valtio-opillisia tutkimuksia 53. Turku: Turun Yliopisto.

Dahl, Rita. 2001. *Vanhasuomalaisuutta uusintamassa. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen retoriikka kokoomuksen ja SDP:n ryhmäpuheenvuoroissa 1995–2000*. Julkaisematon pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos.

van Dijk, Teun. 1980. *Macrostructures: An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Edelman, Murray. 1964. *Symbolic Uses of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.

Harle, Vilho ja Sami Moisio. 2000. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipoliittikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

Hobsbawm, Eric ja Terence Ranger (toim.). 1988. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Karinen, Risto. 1998. Nykyinen turvallisuuskeskustelu menneisyyden valossa. *Ulkopolitiikka* 3, 65–76.

Kettunen, Pauli. 1986. *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja*

ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Historiallisia tutkimuksia 138. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Klinge, Matti. 1975. *Bernadotten ja Leninin välissä*. Porvoo: WSOY.

Liikanen, Ilkka. 1995. *Fennomania ja kansa. Joukköjärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Historiallisia tutkimuksia 191. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Palonen, Kari. 1997. *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Palonen, Kari ja Hilikka Summa (toim.). 1996. *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.

Perelman, Chaim. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere.

Perelman, Chaim ja Olbrechts-Tyteca. 1971. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: The University of Notre Dame Press.

Summa, Hilikka. 1989. *Hyvinvointipoliitiikka ja suunnitteluretoriikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 17. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Uino, Ari. 1985. *Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936)*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1956–1958. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1963. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja 1965. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.